

АНСАМБЛІ ALTA MUSIQUE У ДОБУ ПІЗЬНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

УДК 785.7:378
ID ORCID 0000-0001-7249-4538
ID ORCID 0000-0001-5954-9063
DOI 10.33625/2409-2347-2019-2-99-104

Слупський В. В., Слупська Н. В. Ансамблі *alta musique* у добу пізнього Середньовіччя та Відродження. У статті розглядається процес становлення ансамблів *alta musique* на ранніх етапах їх розвитку. На основі аналізу трактату Й. Тінкториса «*De inventione et usu musicae*», спогадів музикантів, іконографічних джерел Г. Бургкмайра (1473–1531), Г. Альдегревера (1502–1562) та Дж. Васарі (1511–1574) показано етапи формування ансамблів гучної музики і їх різноманітні види доби пізнього Середньовіччя та Відродження. З'ясовано, що передумовою виникнення колективів *alta musique* стала діяльність трубачів-сигналістів сторожових веж середньовічних міст, які ініціювали створення гуртів гучної музики. Визначено два основні напрямки розвитку ансамблів *alta musique*: повний консорт і ламаний консорт. Розкриваються специфічні особливості використання гуртів однорідних інструментів та змішаних складів мідних духових у різних сферах і жанрах придворно-церемоніальної та народно-обрядової музики. Аналізується вплив появи нових конструкцій сімейства тромбонів та корнетів на процес розвитку ансамблів *alta musique* з темброво однорідним звучанням.

Ключові слова: *alta musique*, ансамблі гучної музики, мідні духові інструменти, тромбон, корнет, Середньовіччя, Відродження.

Слупский В. В., Слупская Н. В. Ансамбли *alta musique* в эпоху позднего Средневековья и Возрождения. В статье рассматривается процесс становления ансамблей *alta musique* на ранних этапах их развития. На основе анализа трактата И. Тинкториса «*De inventione et usu musicae*», воспоминаний музыкантов, иконографических источников Г. Бургкмайра (1473–1531), Г. Альдегревера (1502–1562) и Дж. Васари (1511–1574) показаны этапы формирования ансамблей громкой музыки и их разнотипные виды эпохи позднего Средневековья и Возрождения. Установлено, что истоки возникновения коллективов *alta musique* связаны с деятельностью трубачей-сигналистов сторожевых башен средневековых городов, которые инициировали создание групп громкой музыки. Определены два основных направления развития ансамблей *alta musique*: полный консорт и ломаный консорт. Раскрываются специфические особенности использования групп однородных инструментов и смешанных составов медных духовых в различных сферах и жанрах придворно-церемониальной и народно-обрядовой музыки. Анализируется влияние появления новых конструкций семейства тромбонів и корнетов на процесс развития ансамблей *alta musique* с темброво однородным звучанием.

Ключевые слова: *alta musique*, ансамбли громкой музыки, медные духовые инструменты, тромбон, корнет, Средневековье, Возрождение.

Slupskyi V., Slupska N. Ensembles *alta musique* in the days of the late Middle Ages and the Renaissance.

Background. The development of contemporary performances on authentic wind instruments, which has become increasingly popular recently, not only provides an opportunity for a deeper insight into the masterpieces of ancient times, but also requires careful research of the technology of ancient instruments playing, the features of solo and ensemble music, the genres of instrumental music, characteristic for a certain historical period. The era of the late Middle Ages and the Renaissance in this sense are characterized by a sufficient variety of instruments and types of ensemble groups, the quantitative and qualitative composition of which was formed in accordance with the performance of certain functions of state-military, ecclesiastical or secular nature. A special place in the marked spheres belongs to ensembles called “*alta musique*” (loud music), the basis of which consisted of copper wind instruments. In the early stages of the ensemble music formation, their

usage is gradually becoming more widespread. At the same time, in the works of domestic authors, the process research of forming ensembles’ warehouses of the late Middle Ages and the Renaissance has not yet received proper coverage, which has become the determining factor in our appealing to this issue.

Objectives. On the basis of the analysis of ancient treatises XV–XVI centuries and iconographic sources to reveal the peculiarities of the formation of instrumental compositions of the *alta musique* ensembles and the areas of their usage.

Methods. Analyzing the process of formation and development of ensemble performance on copper wind instruments at the time of the Middle Ages, two types of ensembles *alta* and *basse musique* are selected. The grouping of instruments on loud and quiet has been known since the ancient era, but the distribution of instrumental music to the “loud” (*alta musique*) and “soft” (*basse musique*) took place in the XIII century, and the terms “*alta*” and “*basse*” only at the end of the 14th century were used by French minstrels to distinguish between various instrumental ensembles. The formation of the ensembles *alta musique* was largely influenced by the numerical group of trumpeters-signalists of the watchtowers of medieval cities. The traditional ensemble of the *alta* of music on the structure of choral score is represented by Shalmey (soprano), two bombardars (alto and tenor) and a slide trumpet or trombone (bass) in the treatise “*De inventione et usu musicae*” (approx. 1485) by J. Tinctoris. The choral principle of the ensemble formation of loud wind instruments was typical in the Renaissance and for other instrumental compositions. It was the choral quatrain that became a model for creating a “whole consort” of homogeneous instruments of various subjects and disciplines. Among the instrumental instruments of the copper group a family of trombones (alto, tenor, bass, double bass) and cornet (soprano, alto, tenor, bass) should be selected. The presence of homogeneous tools became the basis for the emergence of ensembles of the appropriate structure. The appearance of the trombone, and later the curved cornet, significantly influenced the development of the ensemble performance. The indicated new designs dramatically expanded the possibilities of performing the diatonic scale in the lower (bass) and upper (melodic) registers of copper and wooden mouthpiece instrumentation. This made it possible to use trombones and cornets in various versions of ensemble music, and also opened up much wider prospects for the formation of new instrumental compositions. Among quite popular types of ensembles, which are distributed in the middle of the XVI century, quartets and quintets of trombones and cornets are selected. The latter are gradually replacing much sharper sounds and bombs that dominated for a long time in mixed warehouses along with trombones. Despite the fact that ensembles of trombones with pagan wind instruments continued to exist among urban musicians, their popularity is declining. The full trombone consortium was often used in various ensemble warehouses due to its advanced technical capabilities and aggregate range. However, it didn’t have any soprano instrument to form a more complete ensemble. Therefore, for the fulfillment of this role, a soft by sound cornet was successfully involved, which timbre was quite close to the trombone. Due to this, the ensemble of Cornets and Trombones becomes a single entity, in terms of acoustic homogeneity and in the meaning of sound-producing capabilities of instruments. However, the grouping of the cornet with the trombone was not the only option for ensemble music, it also occurs in the cooperation with the pipe. The main repertoire for ensembles of high-volume music was not only instrumental, but vocal and choral works, in which the authors often put marks “suitable for singing and playing”.

Results. The various types of instrumental compositions of *alta musique* ensembles indicate that the four-voice principle of choral voice preservation has become the determining factor of their

structure, by analogy of which not only groups of copper-and-mouthpiece wind instruments are formed, but also the structures of homogeneous instruments of the appropriate vocal-choral tessitura is reviewed. The usage of full consortiums of trombones and cornets families, as well as mixed warehouses of copper wind instruments became the basis of the ensembles *alta musique*.

Conclusions. The analysis of ancient treatises and iconographic sources of XV–XVI centuries was carried out. It testifies that the process of the formation of the *alta musique* ensembles at the initial stage was to a large extent related to the activity of the trumpeters-signalists of the watchtowers of medieval cities, which served as the main initiators of the creation of ensembles of trumpeters. The development of brass instruments and the emergence of trombone and cornet family have become the formation beginning of a whole and broken consortium, as the main types of collective music making of the late Middle Ages and the Renaissance. Iconographic artifacts confirm the multifunctional usage of ensembles of homogeneous instruments and mixed *alta musique* compositions in various spheres and genres of court ceremonial and folk ceremonial music.

Keywords: *alta musique*, the ensemble of loud music, copper wind instruments, trombone, cornet, medieval, Renaissance.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного виконавства на автентичних духових інструментах, котре останнім часом набуває все більшої популярності, не тільки відкриває можливість більш глибокого ознайомлення з шедеврами давніх епох, але й вимагає ретельного дослідження технології гри на старовинних інструментах, особливостей сольного та ансамблевого музикування, жанрів інструментальної музики, характерних для певного історичного періоду. Доба пізнього Середньовіччя та Відродження в цьому сенсі розрізняються достатньою різноманітністю інструментарію та різновидами ансамблевих груп, що їх кількісний та якісний склад формувалися відповідно до виконання ними окремих функцій державно-військового, церковного або світського характеру. Особливе місце в означених сферах належить ансамблям *alta musique* (гучної музики), основу яких складали мідні духові інструменти. На ранніх етапах становлення ансамблевого музикування їх використання поступово стає все більш поширеним. Разом із тим, у роботах вітчизняних авторів дослідження процесу формування складів ансамблів часів пізнього Середньовіччя та Відродження ще не отримало належного висвітлення, що стало визначальним фактором нашого звернення до даної проблематики.

Мета статті. На основі аналізу стародавніх трактатів XV–XVI ст. та іконографічних джерел розкрити особливості формування інструментальних складів ансамблів *alta musique* та сфери їх використання.

Зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стаття підготовлена на кафедрі теорії та історії музичного виконавства відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українсько- і російськомовних робіт питання історії становлення ансамблів *alta musique* доби пізнього Середньовіччя та Відродження безпосередньо не розглядалися. Фрагментарно окремих аспектів ансамблевого виконавства на духових інструментах означеного історичного періоду

торкаються у своїх монографіях В. О. Богданов [1] та С. Я. Левін [4], котрі дають лише загальну характеристику використання духових інструментів у колективному музикуванні.

Історії розвитку квартету тромбонів як різновиду ансамблів гучної музики присвячені кандидатська дисертація і публікації О. В. Федоркова [7; 8; 9]. Акцентуючи увагу на «розвитку вітчизняного ансамблево-тромбонового мистецтва другої половини XX — початку XXI ст.» в контексті «світової історії розвитку ансамблю тромбонів» [9, с. 4], харківський дослідник розглядає історичну генезу ансамблю тромбонів, якому присвячений один із підрозділів наукової роботи.

Огляд теоретичних, історичних та методичних проблем ансамблевого виконавства на мідних духових інструментах, що являють собою основу *alta musique*, також наведено в працях Р. Г. Лаптева [3], С. Г. Проскуріна [6], П. О. Васніна [2]. Однак у вказаних роботах подається лише загальна характеристика ансамблевого мистецтва епохи Середньовіччя та Відродження і не акцентується увага безпосередньо на різновидах ансамблів гучної музики.

Більш точно визначення ансамблів *alta i basse musique* представляє Е. А. Боулз (Е. А. Bowles) [10], який детально розглядає їх інструментальні склади, однак у своїй публікації обмежується лише добою Середньовіччя. Інструментальне виконавство епохи Відродження значно глибше досліджують В. Куельо (V. Coelho) і К. Полк (K. Polk) [11], водночас надто широка географія висвітлення змішаних типів ансамблів не дозволила авторам сконцентрувати увагу на специфічних особливостях і сферах використання мідних груп *alta musique*. Саме даному напрямку дослідження присвячена пропонувана стаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи процес становлення та розвитку ансамблевого виконавства на мідних духових інструментах у добу Середньовіччя, слід виділити два типи складів ансамблів: *alta i basse musique*. Зазначимо, що групування інструментів на гучні й тихі було відоме ще з античної епохи, однак розподіл інструментальної музики на «голосну» (*alta musique*) та «м'яку» (*basse musique*)¹ відбувся значно пізніше. За твердженням Е. А. Боулза, практичний поділ інструментів на гучні та м'які проходить у XIII столітті [10, с. 119], а самі терміни «*alta*» й «*basse*» лише в кінці XIV століття були використані французькими менестрелями для того, щоби розрізнити різноманітні інструментальні ансамблі [15, с. 145].

На думку Д. Гасна, на процес формування ансамблів *alta musique* (гучної музики) значною мірою вплинув чисельний загін трубачів-сигналістів сторожових веж середньовічних міст [13, с. 2]. Групу гучних, крім ансамблів труб, також представляли ансамблі змішаних інстру-

¹ Часто зустрічається невірне тлумачення вказаних французьких термінів. Слово «*alta*» інколи сприймається як німецькомовне і перекладається як «старий». Одночасно в англомовному варіанті, вказує Р. Растолл (R. Rastall), вираз «*haut and bas*» — це «гучна» і «м'яка» музика, а не «висока» й «низька» в сучасному розумінні звучання в різних регістрах: високому та низькому [15, с. 145].

ментів, котрі до появи тромбона та корнета включали разом із трубами шалмеї та бомбарди. До ансамблю *basse musique* входили інструменти м'якого, тихого звучання, зокрема блокфлейти та струнно-щипкові.

Традиційний ансамбль *alta musique* у складі шалмея (сопрано), двох бомбард (альт і тенор) та кулісної труби або тромбона (бас) описує в трактаті «Про винахід і використання музики» (*De inventione et usu musicae*, бл. 1485) Й. Тінкторіс. Зокрема він зазначає: «І оскільки проста труба імітує людський голос ... звідси назва деяких труб (наприклад, партія голосу) — “сопрано”, інші — “тенор”, які вони зазвичай називають “бомбардою”, а інші “контратенорами” <...> Труба, про яку ми вже говорили вище, називається італійцями “тромбон”, а французами “сакбут” (*sacqueboute*). Коли всі ці інструменти об'єднуються, їх зазвичай називають “*alta*” [16, гл. III. viii. с. 47].

Такий принцип формування ансамблю гучних духових інструментів за аналогією з хоровою партитурою на що вказує Й. Тінкторіс, був характерний в епоху Відродження і для інших інструментальних складів. Більше того, саме хорове чотириголосся стало зразком для створення «повного консорту» однорідних інструментів різної теситури та строїв. Серед мундштучних інструментів мідної групи слід виділити сімейство тромбонів (альт, тенор, бас, контрабас)² та корнетів (сопрано, альт, тенор, бас).

Безумовно, наявність однорідних інструментів стала основою для появи ансамблів відповідної структури. Щодо репертуару новостворених інструментальних колективів слід зазначити, що поширена тогочасна практика не обмежувала виконавців у його виборі та припускала звернення до творів без указання на конкретний інструмент, тобто призначених для виконання будь-якими наявними інструментами. Цьому в значній мірі сприяли й традиції написання авторами композицій із позначкою «придатне для співу і гри» або використання як репертуару вокально-хорових опусів.

Однак у середовищі міських музикантів «повний консорт» був не єдиною формою ансамблевого музикування. Значно більше поширення отримав «ламаний консорт»³, до якого входили не тільки одностембові, але й інструменти різних сімейств. Зазначимо, що в цьому відношенні ансамбль *alta musique* не мав чітко визначеного вигляду і міг включати різні варіанти поєднання інструментів. Попри твердження Й. Тінкторі-

са, який акцентує увагу на квартеті змішаних інструментів у складі язичкових — шалмея і двох бомбард — та мідних — кулісної труби або тромбона, у вказаний час були відомі й ансамблі виключно мідних інструментів. Підтвердження цьому містить гравюра «Три музиканти-виконавці на мідних інструментах» із серії «Великі весільні танці» (1538) (рис. 2) **знаного німецького живописця і гравера XVI століття Генріха Альдегревера** (1502–1562), на якій зображені два виконавці на кулісних трубах і один на тромбоні.

Дещо розширений вид ансамблю мідних із трьох труб і тромбона, де останній являв собою басову основу його звучання, був популярний у Венеції в XV столітті. У своїй класифікації німецький музикознавець Ф. Ян (F. Jahn) дані склади відносить до «ренесансних» типів XV–XVI ст. [14, с. 49].

Аналізуючи ансамблеві різновиди в інших джерелах музичної іконографії, зазначимо, що на другій гравюрі даної серії Г. Альдегревер зафіксував дует «м'якої» групи інструментів — лютніста і скрипаля, що свідчить про можливу участь у весільних урочистостях ансамблів різної структури. Саме на дані особливості музики німецького середньовічного міста вказує Х. Й. Мозер у своїх дослідженнях. Він, зокрема, відзначає: «Загалом розрізнялися два склади оркестру, гучна й тиха музика: перша складалася з рогів і барабанів, друга з самих скрипок та флейт, причому в кожному окремому випадку було твердо встановлено, скільки танців може бути виконано тим чи іншим ансамблем при хрещенні, заручинах, весіллях дівчат, годувальниць, вдів, служниць, на дівичвечорі, при ході до церкви, на урочистому обіді та в останній день святкування» [5, с. 28].

Можливість участі ансамблю мідних духових у весільних гуляннях регламентувалась внутрішнім статутом гільдій музикантів та місцевими законодавчими актами. Наприклад, саксоновська Бремена дозволяла «супровід ансамблю труб і тромбонів під час весільної процесії лише нареченій “першого стану”, наречена ж “другого стану” віталася тушем лише біля будинку молодят, хоча під час ходи вона і йшла в оточенні міських музикантів. На весільних же обідах третього і четвертого станів були абсолютно заборонені цинки, труби, тромбони та дульціани» [там само].

Не менш суворий «протокол» щодо використання мідних інструментів під час весілля існував і в придворній застільній музиці. Свідченням тому є детальний опис придворного музиканта М. Тро-
яно (M. Troiano) про пишність та масштабність урочистостей з нагоди одруження Вільгельма V герцога Баварського з Ренатою Лотарінгською, що ці урочистості почалися 22 лютого 1568 р. в Мюнхені й тривали 18 днів. «Після вступних фанфар труб святковий обід було відкрито виконанням тромбонами і корнетами восьмиголосної військової музики Аннібале Падовано. До першої страви грали семиголосний мотет Орландо Лассо для тих же інструментів, до другого блюда — шестиголосний мадригал А. Стріджо для шести великих тромбонів, у яких бас звучав на октаву

² Яскравим прикладом «повного консорту» тромбонів можна вважати брас-квінтет вершників-тромбоністів, зображених на одній із пластин кольорових ксилографій (рис. 1) із серії «Тріумф Максиміліана» (1526) німецького художника і гравера Ганса Бургкмайра (H. Burgkmaier; 1473–1531). У надписі на гравюрі вказується: «Після них пройдуть на конях бургундські піфари з бургундськими знаменами на бомбардах, шалмеях і раушпфайфами. І всі вони будуть нести лаврові вінки». Квінтет тромбонів не є єдиним ансамблем, зображеним у художньому циклі автора, серед інших вершників-музикантів виділяються дві шеренги королівських трубачів по п'ять виконавців кожна, також окремо зафіксовано квінтет тромбоністів і вже згадуваний ансамбль язичкових інструментів.

³ «Ламаним консортом» в Англії часто називали ансамблі змішаних складів інструментів.

нижче від звичайних тромбонів; під час рибної страви виконували альтами шестиголосний мотет Чіпріано де Роре...» [14, с. 45]. Перераховуючи інші страви, які подавались на стіл гостям, М. Трояно вказує на гру змішаних ансамблів, у котрих разом із духовими брали участь струнні інструменти, орган та співаки.

Поява тромбона, а пізніше й вигнутого корнета суттєво вплинула на розвиток ансамблевого виконавства. Указані нові конструкції кардинально розширили можливість виконання діатонічного звукоряду в нижньому (басовому) й верхньому (мелодичному) регістрах мідних та дерев'яних мундштучних інструментів. Це дало можливість використовувати тромбони й корнети в різних варіантах ансамблевого музикування, а також відкривало значно ширші перспективи для формування нових інструментальних складів.

Серед достатньо популярних різновидів ансамблів, котрі отримують поширення в середині XVI століття, слід назвати квартети і квінтети тромбонів та корнетів. Саме останні поступово витісняють значно різкіші за звучанням шалмеї та бомбарди, які протягом довгого часу домінували в змішаних складах поряд із тромбонами. Попри те, що в середовищі міських музикантів продовжували існувати ансамблі тромбонів із язичковими духовими інструментами, їх популярність іде на спад. Часто повному тромбонному консьорту, який завдяки своїм розширеним технічним можливостям і сукупному діапазону використовувався в різних ансамблевих складах, для формування більш повнозвучного ансамблю бракувало інструмента сопранової групи. Саме з метою виконання даної ролі успішно залучався м'який за своїм звучанням корнет, тембр якого був досить близьким тромбону. Завдяки цьому «ансамбль корнетів і тромбонів насправді став єдиним цілим» [11, с. 35] як із точки зору акустичної гомогенності, так і в сенсі звуковиразальних можливостей інструментів.

Проте групування корнета з тромбоном було не єдиним варіантом для ансамблевого музикування, він також зустрічається і в співдружності з трубою. Один із подібних варіантів мідного квінтету, котрий включав три тромбони та два корнети вигнутої форми, зафіксовано на картині «Весільна процесія» (бл. 1590) (рис. 3). З огляду на розміри інструментів та їх форми можна припустити, що виконавці грають на альтовому, теноровому й басовому тромбонах та сопрановому й альтовому корнетах. Дане поєднання тромбонів і корнетів набуває досить широкої популярності в різних жанрах музичного виконавства.

Функціональні особливості використання музикантами мундштучних інструментів в ансамблях, до складу яких входили корнети, тромбони та труби, як підтверджують історіографічні та іконографічні джерела, були досить різноманітними. Наочне підтвердження цьому ми знаходимо у фресці «Музиканти» (1545) (рис. 4) відомого італійського художника, архітектора та історика мистецтва XVI століття Джорджо Васа-рі (G. Vasari, 1511–1574), який зобразив квінтет духових у складі тромбона та чотирьох корнетів.

Наявність повного консьорту однорідних інструментів з тромбоном повною мірою свідчить про басові функції останнього. Одночасно у своїх історично-художніх «Життєписах...»⁴ [17] флорентійський митець та історик повідомляє також про використання хору тромбонів як гармонічного супроводу. Так, описуючи церемонію розміщення гарнізону у фортеці Флоренції, Дж. Васарі зазначає, що «сама земля, здавалось, отримала задоволення від Глорії, яку я чув, коли виголосив її Преподобний Єпископ, на що відповіли безліч тромбонів, корнетів та голосів... Після закінчення звернення до Бога, “О прийди до нас, Дух Святий” було розпочато гармоніями тромбонів...» [12, с. 148–149].

Висновки. Здійснений аналіз стародавніх трактатів та іконографічних джерел XV–XVI ст. свідчить, що процес становлення ансамблів *alta musique* на початковому етапі значною мірою був пов'язаний із діяльністю трубачів-сигналістів сторожових веж середньовічних міст, котрі виступали основними ініціаторами створення ансамблів трубачів. Розвиток духового інструментарію та поява сімейства тромбонів і корнетів стали початком формування повного й ламаного консьорту як основних видів колективного музикування доби пізнього Середньовіччя та Відродження. Іконографічні артефакти підтверджують багатофункціональне використання ансамблів однорідних інструментів та змішаних складів *alta musique* у різних сферах і жанрах придворно-церемоніальної та народно-обрядової музики.

Література:

1. Богданов В. О. Історія духового музичного мистецтва від найдавніших часів до початку XX століття [Текст] : монографія / В. О. Богданов. — Х. : Основа, 2000. — 344 с.
2. Васнин П. А. Брасс-квінтет в контексте ансамблевого исполнительства на медных духовых инструментах [Текст] : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.02 / Васнин Петр Алексеевич ; Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. — М., 2017. — 198 с.
3. Лаптев Р. Г. Искусство оркестрово-ансамблевой игры на тромбоне [Текст] : автореф. дис. ... канд. искус. : 17.00.02 / Лаптев Роман Геннадьевич ; Московская военная консерватория. — СПб., 2005. — 18 с.
4. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры [Текст] : монография / С. Левин. — Л. : Музыка, Ленинград. отд-ние, 1973. — 263 с.
5. Мозер Г. Музыка средневекового города [Текст] / Ганс Иоахим Мозер ; пер. с нем. под ред. и со вступ. ст. И. Глебова. — Л., 1927. — 72 с.
6. Проскурин С. Г. Труба в эпоху барокко: инструментарий, репертуар, исполнительские традиции [Текст] : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.02 / Проскурин Сергей Георгиевич ; Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. — Ростов-на-Дону, 2005. — 210 с.
7. Федорков О. Исторические прототипы ансамбля тромбонистов [Электронный ресурс] / О. В. Федорков // Проблемы взаимодействия мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — 2011. — Вип. 32. — С. 68–78. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_32_9 (дата звернення : 23.04.2018). — Назва з екрана.

⁴ «Життєписи найславніших живописців, скульпторів та архітекторів» (*Le vite dei più eccellenti pittori, scultori e architetti*), видані у 1550 р., присвячено італійським митцям доби Відродження.

Рис. 1. Г. Бургкмайр. Квінтет тромбонів. Ксилографія із серії «Тріумф Максиміліана». 1526. Пластина 77

Рис. 2. Г. Альдегревер (1502–1562). Три музиканти-виконавці на мідних інструментах. Серія «Великі весільні танці». 1538

Рис. 3. Весільна процесія. Бл. 1590. Німеччина

Рис. 4. Дж. Васарі (1511–1574). Музиканти. 1545. Музей Гарднер, Бостон

8. Федорков О. В. Становление ансамбля тромбонів в XVI в. [Електронний ресурс] / О. В. Федорков // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — 2011. — Вип. 33. — С. 160–169. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_33_18 (дата звернення : 23.06.2018). — Назва з екрана.
9. Федорков О. В. Український ансамбль тромбонів у контексті світового музичного мистецтва [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтв : 17.00.03 / Федорков Олег Вікторович ; Харківський держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. — Х., 2008. — 18 с.
10. Bowles E. *Haut and Bas: The Grouping of Musical Instruments in the Middle Ages* [Текст] / Edmund A. Bowles // *Musica Disciplina*. — 1954. — No. 8. — P. 115–140.
11. Coelho V. *Instrumentalists and Renaissance culture. 1420–1600: players of function and fantasy* [Текст] / Victor Coelho, Keith Polk. — Cambridge : Cambridge University Press, 2016. — 345 p. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://doi.org/10.1017/CBO9781316536186> (дата звернення : 02.07.2018). — Назва з екрана.
12. Cummings A. *The Politicized Muse: Music for Medici Festivals, 1512–1537* [Текст] / Anthony M. Cummings. — Princeton, NJ : Princeton University Press, 1992. — 282 p.
13. Guion D. *Wind bands in towns, courts, and churches from the middle ages to the baroque* [Електронний ресурс] / David M. Guion // *Journal of Band Research*. — 2007. — Vol. 42. — Електрон. дані. — Режим доступу : https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/D_Guion_Wind_061708.pdf (дата звернення : 02.07.2018). — Назва з екрана.
14. Jahn F. *Die Nürnberger Trompeten und Posaunenmacher im XVI Jahrhundert* [Текст] / Fritz Jahn // *Archiv f. Musikwissenschaft*. — 1925. — April. — S. 23–52.
15. Rastall R. *The Minstrels and Trumpeters of Edward IV: Some Further Thoughts* [Електронний ресурс] / Richard Rastall // *Plainsong and Medieval Music*. — 2004. — Vol. 13, no. 2. — P. 145–169. — Електрон. дані. — Режим доступу : <https://doi.org/10.1017/S0961137104000154> (дата звернення : 16.01.2018). — Назва з екрана.
16. Tinctoris J. *Libri quinque de inventione et usu musice, quos Johannes Tinctoris brabantinus, iurisperitus, poeta, musicusque prestantissimus, anime beatissime Martini Tinctoris, patris eius quamplurimum honorandi, conscribendo dicavit* [Електронний ресурс] / Johannes Tinctoris // *Complete Theoretical Works*. — Електрон. дані. — Режим доступу : <http://earlymusictheory.org/Tinctoris/texts/deinventioneeetusumuse/#pane0> Edited (дата звернення : 16.08.2018). — Назва з екрана.
17. Vasari G. *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori* [Електронний ресурс] : trattato / Giorgio Vasari. — Firenze, 1550. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_5/t129.pdf (дата звернення : 01.02.2019). — Назва з екрана.
4. Levin, S. (1973). *Dukhovye instrumenty v istorii muzykal'noi kul'tury* [Wind instruments in the history of musical culture]. Leningrad : Muzyka, Leningradskoe otделение. (In Russian)
5. Mozer, G. (1927). *Muzyka srednevekovogo goroda* [Music of the medieval city]. (I. Glebov, trans). Leningrad. (In Russian)
6. Proskurin, S. G. (2005). *Truba v epokhu barokko: instrumentarii, repertuar, ispolnitel'skie traditsii* [The Baroque Trumpet: Instruments, Repertoire, Performance Traditions]. *Candidate's thesis*. Rostov-on-Don. (In Russian)
7. Fedorkov, O. V. (2011). *Istoricheskie prototypy ansamblya trombonov* [Historical prototypes of the ensemble of trombones]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*, 32, 68–78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_32_9. (In Russian)
8. Fedorkov, O. V. (2011). *Stanovleniye ansamblya trombonov v XVI v.* [Prehistory of the trombone ensemble formation]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*, 33, 160–169. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_33_18. (In Russian)
9. Fedorkov, O. V. (2008). *Ukrainskyi ansambl tromboniv u konteksti svitovoho muzychnoho mystetstva* [Ukrainian ensemble of trombones in the context of world musical art]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv. (In Ukrainian)
10. Bowles, E. (1954). *Haut and Bas: The Grouping of Musical Instruments in the Middle Ages*. *Musica Disciplina*, 8, 115–140.
11. Coelho, V. & Polk, K. (2016). *Instrumentalists and Renaissance culture. 1420–1600: players of function and fantasy*. Cambridge : Cambridge University Press. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/CBO9781316536186>
12. Cummings, A. (1992). *The Politicized Muse: Music for Medici Festivals, 1512–1537*. Princeton, NJ : Princeton University Press.
13. Guion, D. (2007). *Wind bands in towns, courts, and churches from the middle ages to the baroque*. *Journal of Band Research*, 42. Retrieved from https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/D_Guion_Wind_061708.pdf.
14. Jahn, F. (1925, April). *Die Nürnberger Trompeten und Posaunenmacher im XVI Jahrhundert*. In *Archiv f. Musikwissenschaft*, (pp. 23–52). (In German)
15. Rastall, R. (2004). *The Minstrels and Trumpeters of Edward IV: Some Further Thoughts*. *Plainsong and Medieval Music*, 13(2), 145–169. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/S0961137104000154>.
16. Tinctoris, J. (N. d.). *Libri quinque de inventione et usu musice, quos Johannes Tinctoris brabantinus, iurisperitus, poeta, musicusque prestantissimus, anime beatissime Martini Tinctoris, patris eius quamplurimum honorandi, conscribendo dicavit*. Retrieved from <http://earlymusictheory.org/Tinctoris/texts/deinventioneeetusumuse/#pane0> Edited. (In Latin)
17. Vasari, G. (1550). *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori*. Firenze, 1550. Retrieved from http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_5/t129.pdf. (In Italian)

References:

1. Bohdanov, V. O. (2000). *Istoriia dukhovoho muzychnoho mystetstva vid naidavnishykh chasiv do pochatku XX stolittia* [The history of wind musical art from ancient times to the beginning of the twentieth century] Kharkiv : Osnova. (In Ukrainian)
2. Vasin, P. A. (2017). *Brass-kvintet v kontekste ansamblevogo ispolnitel'stva na mednykh dukhovnykh instrumentakh* [Brass-quintet in the context of ensemble performance on brass instruments]. *Candidate's thesis*. Moscow. (In Russian)
3. Laptev, R. G. (2005). *Iskusstvo orkestrovo-ansamblevoi igry na trombone* [The art of orchestral and ensemble

Рецензент: Качмарчик В. П., доктор мистецтвознавства, професор кафедри дерев'яних духових інструментів, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Стаття надійшла до редакції 02.02.2019